

Västra Karups kyrka

Lunds stift

Fasad mot sydöst.

Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning

KRISTINA SIMONSSON, 2016-11-14

jais
arkitekter

Svenska kyrkan
LUNDS STIFT

—

Västra Karups kyrka

Västra Karup-Hov församling, Västra Bjäre pastorat, Bjäre kontrakt, Lunds stift
Västra Karup socken, Båstad Västra Karup 46:1, Båstad kommun, Skåne län, Skåne

Beskrivning och historik

Kyrkomiljön

Västra Karup ligger centralt på Bjärehalvön, sydväst om Båstad. Landskapet är böljande öppen åker- och betesmark med lövdungar och hägnader av stengärdsgårdar.

Bjärehalvön har ovanligt många fornlämningar från brons- och järnåldern. Den omfattande tidiga bosättningen under förhistorisk tid här berodde på goda betesmarker, det då varma klimatet och tillgången till fisk.

Vid sockenbildningen på 1100-talet försågs socknarna med stenkyrkor.

Från medeltid till 1800-tal bestod landskapet av byar med samlad bebyggelse och omgivande odlingsmark. Längs kusten fanns gemensam fäladsmark.

Äldsta skriftliga namnbelägget är från 1557 och skrevs ”i Karup”.

Västra Karups socknen bestod enligt jordeboken 1662 av tolv byar och 106 gårdar vilket var fler än övriga socknar på Bjärehalvön. I samband med skiftena under 1820-40-talet splittrades byarna. Marken delades i större enheter och nya gårdar byggdes vid nyuppodlad mark. Den odlade marken sexdubblades i Bjäre härad under 1800-talet. Dagens landskap är ett resultat av skiftesreformen.

På en karta från 1771 över Västra Karups kyrkby finns tio kringbyggda gårdar. Kyrkan ligger i utkanten, väster om byn. Västra Karup socken hade år 1805 mer än 2000 invånare och var därmed en av de fyra folkrikaste socknarna i Skåne.

I dagens Västra Karup by bor omkring 260 personer. Här finns F-6 skola men ingen mataffär. De äldre husen har kompletterats med modern villabebyggelse.

Kyrkoanläggningen omges av villaområden mot norr och söder, i väster ett fält. I öster på andra sidan vägen ligger prästgården, byggd 1935 som ersatte en äldre på samma plats. Norr om prästgården ligger församlingshemmet med delar från 1700-talet, 1938 och 1978. Söder om prästgården ligger ett före detta löneboställe med bostadshus som 1943 ersatte 1800-talshuset.

Kyrkobyggnaden

Västra Karups kyrka har sitt ursprung i medeltiden och har senare blivit till och ombyggd flera gånger. Troligen byggdes kyrkan på 1100-talet under den stora kyrkobyggnadsperioden. Kyrkan bestod sannolikt av ett litet långhus med smalare kor som var rakt avslutat eller med absid, långhuset hade norr- och sydportal, taket var platt trätak eller öppet upp inock. Medeltida murverk finns kvar i delar av det nuvarande långhuset.

På senmedeltiden, omkring 1400-talet, byggdes ett torn, kanske med trappstegsgavlar, väster om långhuset med samma bredd som långhuset, bottenvåningen blev en del av långhuset. Murade valv slogs i kyrkan troligen vid senmedeltiden. Ett vapenhus byggdes framför sydportalen, förmodligen under 1400-talet då många kyrkor försåg med vapenhus.

Långhuset har förlängts åt öster vid någon tidpunkt och det finns olika teorier om när. Enligt underhållsplanen skedde detta under senmedeltiden ca 1400-tal, men enligt ”Skåne, landskapets kyrkor” på 1700-talet.

1790 byggdes en halvrund absid i öster med plats för sakristia efter ritningen 1766 av arkitekt Per Wilhelm Palmroth på Överintendentämbetet.

Den stora befolkningsökningen och kyrkplikt krävde en större kyrka. Socknen var en av de folkrikaste i Skåne. 1818 byggdes södra korsarmen, nykyrkan, efter ritningar av Axel Almfelt, arkitekt vid Överintendentämbetet. Almfelt var även karikatyrtecknare. Ritningen visar korsarmar åt både norr och söder men bara den södra blev byggd. Den uppfördes av gråsten, taket var belagt med spån, fönstren var spetsbågiga. Orgelläktaren flyttades till södra korsarmen. Innertaket var tunnvalv i korsarmen, de murade valven var kvar i kyrkan. Det tidigare vapenhuset i söder revs.

1843 uppfördes det befintliga tornet, enligt ritning av Theodor Edberg 1836, väster om det äldre tornet vars murar revs till i höjd med långhuset. Förmodligen revs de murade valven i kyrkan och taket välvdes med trättunnvalv vid denna ombyggnad. Fönstren gjordes rundbågiga i hela kyrkan. Altaruppsatsen flyttades från öster till norr mittför ingången i nykyrkan. Ny predikstol.

1876 gjordes en ombyggnad då nytt tegelgolv lades in. Ett vapenhus skapades i södra korsarmen då en brädvägg delade av långhuset. Ny öppen bänkinredning.

1902 ny orgelläktare byggdes i söder.

1936 kläddes lanterninen med koppar.

Under 1950-talet genomfördes flera stora ombyggnader efter förslag av domkyrkoarkitekt Eiler Græbe. De omfattade bland annat nytt taklag och tegeltak,

nya ytterdörrar, nya fönster efter äldre förlag, nytt tak på absiden. Nya tegelgolv i kyrkorummet, ny trappa till orgelläktaren och till tornet, ny bänkinredning, ny värmeledning.

1959 kläs alla ytterdörrarna med kopparplåt efter förslag från Manne Carlman. Samma utförande med koppar fick dörrarna i närbelägna Hovs kyrka.

1990 gjordes en ombyggnad under orgelläktaren och wc, väntrum och förråd skapades. Arkitekt var Thorsten Davidsson. Trätunnvalvet målades vitt med alkydfärg, tidigare målat grått med linoljefärg.

2005 exteriör renovering med omputsning och kalkning. Tornet målades med silikatfärg.

Exteriör

Kyrkobyggnaden består av ett smalare kvadratisk västtorn från 1842, ett långt och smalt långhus från tre olika perioder, en absid från 1790 och en korsarm, nykyrkan, mot söder från 1818. Under sakristian i absiden finns ett pannrum. Kyrkan är vitputsad, har rundbågiga fönster, sadeltak med tegelpannor och torn med lanternin.

Kyrkan är troligen grundlagd på gråsten. Murarna är uppförda av gråsten med inslag av tegel i listverk och runt öppningar. Kyrkan är spritputsad och vitkalkad med vissa partier slätputsade som fönster- och portomfattningar.

De ursprungliga delarna av långhuset har en utkragande sockel medan förlängningarna av långhuset saknar sockel. Torn, absid och nykyrka har sockel som är spritputsad och kalkad. Långhus och nykyrka har en spritputsad takgesims av två tegelskift tillkommen 1818. Tornet har listverk i höjd med långhusets takfot och en takgesims. Absiden har slätputsad takgesims.

Fasad mot sydväst.

Fasad mot nordöst.

Kyrkan har fyra ingångar, huvudingången genom söderportalen, en ingång genom tornet i väster, en prästingång i sakristian i öster och en enkel ingång i långhusets östra del. Samtliga dörrar är ritade av Græbe på 1950-talet. De är utförda av ramverk med

fillningar och av Carlman klädda på utsidan med kopparplåtar med dekorativa nitar. Granittrappor leder till dörrarna. Söder och västporten sitter i rundbågiga öppningar med raktäckta dubbeldörrar med ett lunettfönster av trä ovanför. Söderporten omges av ett utkragande enkelt slätputsat parti. Västporten omges av ett slätputsat parti med pilastrar med bas och kapital och ett listverk. De två andra dörrarna är enkeldörrar i raktäckta muröppningar. Dörren i långhuset togs upp som handikappentré av Græbe på 1950-talet.

Kyrkan har stora mörkbruna kopplade träfönster från 1950-tal som sitter i rundbågiga muröppningar. Ytterbågen är delade i sex lufter med mittpost och tvärposter, varje luft är spröjsad i sex rutor. Fönsterbläcken är av kopparplåt. I tornets klockvåning finns en raktäckt ljudöppning i alla väderstreck. Öppningarna är täckta med träluckor klädda med kopparplåt. Öppningarna omges av slätputsade pilastrar vid sidorna och en rundbåge ovanför.

Långhuset har sadeltak täckt med rött enkupigt tegeltak sedan 1950-tal. (Tidigare spåntak sedan järnplåt.) Sakristian har ett halvt kägeltak belagt med koppar i skivtäckning med förskjutna hakfalsar. Tornet har en fyrkantig lanternin med avfasade hörn inklädd i koppar. Tidigare var lanterninen öppen som en lykta. Täckplåtar och avvattningen är av koppar.

Interiör

Vapenhuset i nykyrkan i söder används som huvudingång. Rummet har tegelgolv från 1876 av gula åttkantiga plattor med mörka hörntärningar emellan. Dagsljus kommer från ett lunettfönster med grönt glas ovanför ingången. Det låga taket med träpanel är orgelläktarens undersida. 1876 delades rummet av från kyrkorummet och sedan 1990 är det indelat med smårum som väntrum, wc, förråd och uppgång till orgelläktaren. Samtliga dörrar är ramverk med fillningar och väggarna är klädda med träpanel. Kyrkorummet består av nykyrkan och det äldre långhuset. Sedan mitten av 1800-talet står altaret i norr mittför ingången i söder. Långhuset har blivit en slags sidoskepp vid båda sidor om altaret. Rummet är välvt med trätunnvalv, hopvalmade i korsmitten. Slutna bänkar står på ömse sidor om mittgången i söder, väster och öster. Golvet är belagt med röda kvadratiska tegelplattor, under bänkarna ligger lackat brädgolv. Väggarna är vitkalkade, fönsterfallen är målade med blank färg. Mellan det vitmålade trätaket och väggen löper en profilerad grå kraftig trälist. I nykyrkan finns två kraftiga dragjärn för att hålla samman vägarna. I taket hänger oelektrifierade ljuskronor. Rummet får ljus från stora rundbågiga fönster i djupa nischer. De gråmålade träfönstren från 1950-tal av Græbe är kopplade, innerbågen är indelad i sex lufter utan spröjs, den yttre bågen är småspröjsad med profilerad spröjs. Glaset är klarglas förutom vid sidan om altaret där de nedre rutorna är glasade med ogenomsiktligt räfflat glas.

Mot altaret i norr.

Koret i korsmitten är förhöjt ett steg och belagt med tegelplattor med friser av svart kalksten. Nivåskillnaden utjämnas med en ektröskel. Innanför altarringen är brädgolvet ett steg högre och altaret står ytterligare två steg högre. I koret står dopfunt, ljusbärare, dopträd och ljusstakar väster om altarringen medan flygel och predikstol är öster om altarringen.

Sakristian finns i den halvrunda absiden i öster med dagsljus från två fönster. På golvet ligger brunmålat brädgolv, väggarna är putsade, målade och har en nedre grå bröstningspanel med ramverk och fyllningar och en vit kraftig taklist. Sakristians interiör är från Græbes renovering på 1950-talet.

Kyrkorummet från östra delen mot väster.

Mot orgelläktaren i söder.

I söder finns orgelläktaren som vilar på pelare dekorerade med marmoreringsmålade pilastrar med joniska kapital. Läktaren kragar ut med en rund del i mitten.

Läktarbarriären är uppbyggd med ramverk och fyllningar och listverk i ovan- och nederkant. På läktaren ligger plastmatta på golvet. En liten lucka i taket leder till vinden. Taklaget som förnyades 1950 är inte inventerat.

Vapenhus 2 i tornets bottenvåning i väster är rymligt med högt i tak. Dagsljus kommer från lunettfönstret ovan entrédörren. Golvet är belagt med tegelplattor med hörntärningar från 1867. Väggarna är putsade och vitkalkade. Taket är klätt med grå sågad lockpanel mellan kraftiga takbjälkar. En glaslykta hänger i taket. En äldre bräddörr med gamla beslag leder till kyrkorummet. En brant trätrappa med öppna steg går till tornets övre våningar. Våning två och tre har putsade och målade gråstensväggar, brädgolv på våning tre och spånskivor på våning två. Delar av den gamla orgeln, äldre kyrkbänkar och böcker förvaras här.

Klockvåningen upptas av den kraftiga klockstolen. Väggarna är slammade gråsten med inslag av tegel runt ljudöppningarna. Stege leder till lanterninen med brädgolv och brädklädda väggar.

Inredning och inventarier

Altaret av målat trä är uppbyggt av breda plank med draperimålning och marmorering. Okänd ålder men förmodligen före 1800.

Altaruppsats från omkring 1800 i klassicistisk stil med altartavla målad av Martin Roth, Roth var utbildad på Konstakademien i Stockholm och porträttmålare. Målningen föreställer korsfästelsen. Altaruppsatsen är arkitektoniskt uppbyggd med räfflade pilastrar vid sidorna som bär ett överstycke med listverk krönt av en strålsol och två urnor. Skulpterade änglar står vid sidorna. Målad i vitt och förgyllning.

Altarringen har halvrund planform och är uppbyggd av stående fyrkantiga målade träribbor. Knäfall och överliggare är tygklätt. Okänd ålder.

Dopfunten av granit eller sandsten är från omkring 1200. Cuppan är kvadratisk med avrundade hörn och har rund skålförmig urholkning. Cuppan avsmalnar neråt till ett fyrkantigt skaft. Foten är fyrkantig med två nivåer. Den tillhör den ”nordvästskånska gruppen” enl. Tynell som kännetecknas av fyrsidiga funtar med rund urholkning. Dessa finns även i Hjärnarp, Hov och Båstad.

Predikstolen av bemålat trä är troligen ritad av R Brouhn 1842. Korgen är rund med en kraftigt avsmalnad botten dekorerad med bladskivor och avslutad med en pinjekotte. Korgens dekorerar av utskurna reliefer av kristna symboler. Rak trappa med tät barriär. Rund baldakin med en ”frans” av trä. Målad i vitt och förgyllning. Tidigare

har funnits en draperimålning mellan predikstol och baldakin. En liknande predikstol av R Brouhn finns i Hov.

Bänkinredningen från 1957 är ritade av Eiler Græbe. Inredningen är sluten med rak ovankant. Dörrar, fronter och ryggstöd är uppbyggda av ramverk med fyllningar. En genomgående profilerad överliggare finns ovan dörrar och gavlar. Gavlarna pryds av räfflade pilastrar. Inredningen är målad i många dova färger.

Altaruppsatsen.

Predikstolen.

Dopfunten.

Orgeln som invigdes 1963 är byggd av firman Paul Ott i Göttingen. Orgeln har 25 stämmor, huvudverk, ryggpositiv och pedalverk.

Orgelfasaden av trä från 1963 är ritad av Otts arkitekt i samråd med Græbe. De synliga metallpiporna sitter i sju rektangulära träpartier med varierande höjd som är snett avslutade i ovankant. Ryggpositivet i samma stil som huvudfasaden, är integrerat i läktarbarriären. Fasaden är målad i grått med accenter i grönt och förgyllning.

Storklockan är omgjuten 1871 av F.M. Bergholtz i Stockholm. Den var först gjuten 1608 i Stralsund, senare omgjuten 1788 av Palmberg. Klockan har inskriptioner och växtornamentbårder.

Lillklockan är gjuten i slutet av 1700-talet. Klockan har inskriptioner och växtornamentbårder.

Övrigt

Kormatta ritad av Barbro Nilsson, från Märta Måås Fjätterström AB i Båstad.

Kyrkogården

Kyrkogården är utvidgad i omgångar, bland annat i slutet av 1800-talet och 1943 med ett stort område mot norr. 1979 invigdes minneslundan. 2011 byggdes askgravlundan. 2013 lades betongplattor på vissa gångar på kyrkogården.

Mot söder sluttar kyrkogården ner mot en bäck som bildar avgränsning tillsammans med en stödmur och häck. Smidesgrindar från 1863 mellan kraftiga granitstolpar i söder leder till gången som är kantad med lindar till huvudentrén. Mot norr avgränsar en hög avenbokshäck och innanför hamlade lindar. Mot öster och väster omges kyrkogården av stenvmurar med smidesgrindar, i öster även av hamlade lindar. Tidigare fanns en mur mellan gamla och utvidgade delen, nu markeras utbyggnaden av en grusad gång med en allé av lindar.

Gångarna runt kyrkan och mellan kvarteren är belagda med singel. Vid minneslund, askgravlund och runt absiden är belagt med betongsten.

Den äldre delen är mestadels grässådd med några inslag av gravar med singel och omgärdning av stenramar, buxbom eller smide. Flertalet titlar på stenarna är lantbrukare. Här finns obelisker, naturromantiska stenar utformade som trädstammar blandade med lägre nyare horisontella stenar. Den kända operasångerskan Birgit Nilsson har en välbesökt grav med en liggande sten med sitt porträtt. Utvidgningen från 1943 har kvarter indelade med avenbokshäckar. Låga och horisontella gravstenar är placerade längs rygghäckar. De singeltäckta gravplatserna är omgärdade med buxbom.

Minneslundan omges av en tät idegranshäck i cirkelform innehållande gräsmatta med ett vattenspel. Askgravlundan är en cirkelrund stenvmur med infällda stenskivor för namnbrickor av metall. Markbeläggningsen är av betongsten.

Kyrkogården väster om kyrkan.

Nya kyrkogården norr om kyrkan.

Byggnader på kyrkogården

Inga byggnader finns på själva kyrkogården. Söder om kyrkogårdens gräns men på

kyrkans tomt ligger bårhus och ekonomihus från 1982 som är sammanbyggda. Husen har vitputsad fasad och sadeltak med tegelpannor. Ekonomihuset har lockpanel på gavelspetsarna.

Kulturhistorisk karaktärisering för Västra Karups kyrkoanläggning

Västra Karup ligger i ett småskaligt kulturlandskap med många fornlämningar. Kyrkan ligger mitt i byn och har nära samband med prästgården och församlingshemmet på andra sidan gatan och visar byns historiska sammanhang även om byggnaderna förnyats. Kyrkans betydelse markeras från söder genom att den ligger på en höjd. Den närliggande nya villabebyggelsen åt norr avskärmas av en hög häck så att kyrkogården fredas.

Bäck, stenmurar med smidesgrindar, häck och trädkrans är betydelsefulla omgärdningar runt kyrkogården. Kyrkogårdens äldre del är mestadels grässådd med inslag av olika infattningar av gravplatserna. Den utvidgade norra delen karaktäriseras av rygghäckar av bok och buxbomsomgärdade singeltäckta gravplatser. De hamlade lindalléerna längs huvudgångarna är viktiga för miljön.

Kyrkan har medeltida ursprung men är etappvis tillbyggd flera gånger. Medeltida murverk finns i delar av långhuset men kyrkan har ingen medeltida karaktär kvar utan är nu helt i nyklassicistisk stil. Kyrkan består av ett smalt långhus med ett smalare torn med lanternin i väster och absid med sakristia i öster och en bred korsarm mot söder. Kyrkan är tillbyggd under 1700-1800-tal av tre arkitekter från Överintendentämbetet, P W Palmrot, A Almfelt och T Edberg. De två förstnämnda var bland de mest verksamma kyrkoarkitekterna på ämbetet. Kyrkan är en representant för den nyklassicistiska stil som Överintendentämbetet förespråkade som blev mycket vanlig 1760-1860 i övriga Sverige men som i Skåne inte fick en dominerande roll på grund av domkyrkoarkitekt Brunius kritik mot denna stil. Under denna period byggdes 43 kyrkor i Skåne, tio av dem har en nyklassicistisk utformning. Kyrkans planform är oförändrad sedan 1842 medan takmaterial, ytterdörrarna och fönstren är nya sedan 1950-talet och lanterninen på tornet är igenbyggd.

Kyrkorummet är en av mycket få kyrkor i Skåne där altaret inte står i öster. Liksom i närbelägna Greve kyrka ändrades riktningen på 1800-talet. Korsarmen är i Västra Karup huvudskepp med altaret i norr och långhuset har blivit sidoskepp vid sidan om altaret. Rummet får dagsljus från stora rundbågiga fönster, är välvt med trätunnvalv och väggarna är vita. Rummet är i nyklassicistisk stil. Interiören har förändrats flera gånger, men främst dominerar två tidsskikt, 1800-tals klassicism och Græbes

ombyggnad på 1950-talet. Golv, bänkinredning och orgel är från 1950/60-tal medan altare, altaruppsats och predikstol är nyklassicistiska från 1800-talet. Altaret av breda plank har draperimålning istället för antependium vilket är ovanligt. Den runda predikstolen är lik den som finns i Hovs kyrka. I Västra Karup finns draperimålningen kvar mellan korg och baldakin. Bevarade klassicistiska predikstolar är tämligen ovanligt i Skåne men finns även i Landskrona, Börringe och Öved. Bevarade nyklassicistiska altaruppsatser är ovanliga men finns bland annat även i Öved, Börringe och Örkened. Den senare är målad av Martin Roth liksom Västra Karups altartavla. Græbes bänkar från 1950-tal ansluter till rummets nyklassicistiska karaktär medan orgelfasaden har en modern utformning.

De två vapenhusen har vackert gammalt tegelgolv med patina från 1876 i typisk stil från tiden. Den flagnande vita färgen från 1990 på trätunnvalvet är inget positivt tillskott.

Rekommendationer

- Murar, grindar, trädkransen runt kyrkogården bör värnas liksom lindalléer.
- En plan för den framtida förvaltningen av den äldre kyrkogården bör göras. Ett lapidarium bör ordnas.
- Den nyklassicistiska inredningen från 1800-talet bör värnas.

Skydd m.m.

Kyrkan och kyrkogården skyddas som kyrkligt kulturminne enligt 4 kap. kulturmiljölagen. Anläggningen ligger inom av länsstyrelsen utsedd särskilt värdefull kulturmiljö. Anläggningen ligger inom riksintresse för friluftsliv, riksintresse för kust, riksintresse för rörligt friluftsliv.

Källor och litteratur

Skåne, Landskapets kyrkor, red. Markus Dahlberg & Ingrid Sjöström, RAÄ, 2015

Sockenkyrkorna – kulturarv och bebyggelsehistoria, Riksantikvarieämbetet, 2008

Kyrkobyggnader 1760-1860, del 1, Skåne och Blekinge. Riksantikvarieämbetet m.fl. 1989

Skånes medeltida dopfuntar, Lars Tynell 1921

Västra Karups kyrka Underhållsplan, koncept mars 2016, Månsson Dahlbäck
Arkitektkontor AB

Murverksdokumentation av Västra Karups kyrka, A P Andersson 1986, Kristianstads läns museum

Bjärebygd, Jan Moen, 1985

http://www.lansstyrelsen.se/skane/Sv/samhallsplanering-och-kulturmiljo/landskapsvard/kulturmiljoprogram/sarskilt-vardefulla-kulturmiljoer-i-skane/bastad/Pages/Vastra_Karup.aspx

<http://www.lansstyrelsen.se/skane/sv/samhallsplanering-och-kulturmiljo/landskapsvard/kulturmiljoprogram/oversiktliga-kommunbeskrivningar/Pages/Bastad.aspx>

Övriga uppgifter

Denna rapport, en kulturhistorisk karaktäristik och bedömning av Västra Karups kyrka, Bjäre kontrakt, har upprättats av:

Kristina Simonsson, Arkitekt SAR/MSA (rapportförfattare, foto och inventering)

Karl Johan Kember (granskare),

Arkitekt SAR/MSA, Certifierad sakkunnig avseende kulturvården,

JAIS arkitekter AB, Sundstorget 3, 251 21 Helsingborg, 042-14 92 30, www.jais.se

Inventeringsdatum: 2016-10-14

Färdigställd rapport: 2016-11-14

Västra Karups kyrka - byggnadsbeskrivning

Stomme:	Murverk – natursten
Fasadmateriäl:	Puts-spritputs Puts-slätputs
Fasadkulör:	Vit
Takform:	Sadeltak Lanternin Halvt kägeltak
Taktäckningsmaterial:	Takpannor-lertegel-enkupiga Plåt-koppar-falsad, förskjutna hakfalsar
Byggnadsdel:	Torn-väster Långhus Absid-öster Absid-rundad Korsarm-söder